

POLITIKA STRAHA I TERORIZAM: KOMPARATIVNA ANALIZA PROTUTERORISTIČKIH STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE I SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Dujo Šušnjara *

UDK: 323.28(4-6EU:73)

355.02(4-6EU:73)

159.9(4-6EU:73)

Primljeno: 25. VII. 2017.

Prihvaćeno: 28. VIII. 2017.

SAŽETAK

U suvremenom zapadnom društvu terorizam je postao kulturalni simbol straha te je samim time postao referentni okvir za evaluaciju bilo kakvih drugih oblika ugroze ljudskoj sigurnosti. Pokušaji donošenja univerzalne definicije terorizma nikada nisu rezultirali uspjehom, a razlog tomu je njegova situacijska i pejorativna priroda te preklapanje s drugim formama političkog nasilja (gerilsko ratovanje, pobune i slično). Na tom tragu, prikazivanje određenih fenomena i događaja kao terorističkih može biti stvar subjektivne konstrukcije značenja tog pojma. Stoga je u ovom radu, uz metodu kritičke analize diskursa protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, prikazano kako se konstruira strah od terorizma u kolektivnoj svijesti zapadnog društva, te su komparativnom analizom utvrđene sličnosti i razlike u provođenju politike straha od strane zapadnih političkih elita. Rezultati analiza ukazuju kako se prikaz prijetnje koju terorizam predstavlja zapadnom svijetu ne temelji na činjenicama, nego na zamišljanju najgorih mogućih ishodišnih scenarija terorističkih napada.

Ključne riječi: kolektivna svijest, konstruktivizam, kritička analiza diskursa, politika straha, protuteroristička strategija, terorizam.

UVOD

U svojoj knjizi *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog* uvaženi britanski sociolog Frank Furedi tvrdi da je terorizam postao „kulturalni simbol straha“ (Furedi 2009: 9) zapadnog društva te je samim time postao referentni okvir za evaluaciju bilo kakvih drugih oblika ugroze ljudskoj sigurnosti. Pokušaji donošenja univerzalne definicije terorizma nikada nisu rezultirali uspjehom, a razlog tomu je njegova situacijska i

* Dujo Šušnjara (dujo.susnjara@gmail.com) je magistar sociologije iz Sinja. Rad je proizišao iz diplomskog rada *Politika straha i terorizam: komparativna analiza protuterorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država*, obranjenog 19. srpnja 2017., a izrađenog pod mentorstvom dr. sc. Mirka Bilandžića, izv. prof., i komentorstvom dr. sc. Petre Rodik, doc., na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

pejorativna priroda te preklapanje s drugim formama političkog nasilja (gerilsko ratovanje, pobune i slično). Unutar akademske zajednice postoji 260 definicija terorizma, dok različite vladine i međunarodne organizacije koriste devedesetak različitih definicija. Na tom tragu, prikazivanje određenih fenomena i događaja kao terorističkih može biti stvar subjektivne konstrukcije značenja tog pojma (Bilandžić 2014: 74). Upravo to potiče na razmišljanje o načinima konstrukcije problema suvremenog terorizma kao kulturalnog simbola straha zapadnog društva, posebno nakon terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države 11. rujna 2001. Stoga je u ovom radu, uz metodu kritičke analize diskursa proterrorističkih strategija Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država, prikazano kako se konstruira strah od terorizma u kolektivnoj svijesti zapadnog društva, te su komparativnom analizom utvrđene sličnosti i razlike u provođenju politike straha, kako ju Furedi (2009) naziva, od strane zapadnih političkih elita.

KOLEKTIVNA SVIJEST

U osnovi svoje sociološke misli Émile Durkheim društvo poima kao konkretan objekt, odnosno supstantivnu i opipljivu realnost. Za njega je društvo zasebno *bíće* koje tvore konkretne individue svojim neprestanim interakcijama i praksama. Kolektivna svijest predstavlja najvažniji aspekt društva. Iako njenu materijalnu bazu pronalazimo u kolektivnom tijelu društva, njezini najizravniji sastavni dijelovi su svijesti pojedinaca koje ju konstruiraju kroz njihovu međupovezanost (Lehmann 1993: 20–23). Međupovezanost pojedinaca najbolje se očituje u njihovim međusobnim interakcijama, razvoju ideja, konstrukciji identiteta i interesa, društvenim praksama te djelovanju institucija i drugih društvenih činjenica.¹ Jednom formirana, kolektivna svijest predstavlja novi, djelomično autonoman realitet koji ima vlastita obilježja i funkcionira na novonastalim, ali sada njoj inherentnim principima (Durkheim 1999: 99–100; 2012: 39). Međutim, iako kolektivna svijest svakog pojedinog društva postoji kao djelomično autonoman realitet, način na koji je ona konstruirana ostavlja mjesta za njenu rekonstrukciju ili nadogradnju. Drugim riječima, djelovanje novih ideja i stvaranje novih značenja koja nastaju kroz interakcije između društvenih aktera, ukoliko postanu općeprihvaćena, samim time postaju sastavnim dijelom kolektivne svijesti tog društva.

¹ „Društvena je činjenica svaki, utvrđen ili ne, način djelovanja koji je kadar na pojedinca izvršiti izvanjsku prinudu; ili još, koji je općenit u cjelokupnom danom društvu u isti mah posjedujući vlastitu opstojnost, neovisnu o njezinim pojedinačnim očitovanjima“ (Durkheim 1999: 32).

KONSTRUKTIVIZAM

U proučavanju međunarodnih odnosa konstruktivizam se javlja 1980-ih te uskoro, uz realizam i liberalizam, postaje jednom od najistaknutijih teorija. Kombinirajući sociološki pristup i kritičku teoriju konstruktivisti tvrde da je svijet konstruiran kroz međusobne interakcije i prakse aktera (McDonald 2008: 59).

U društvenoj teoriji konstruktivizam ističe društvenu konstrukciju zbilje (Berger i Luckmann 1991). Međuljudski odnosi, prema mišljenju konstruktivista, ovise o idejama i predodžbama o drugima i svijetu oko sebe, a ne nužno o materijalnim uvjetima i raspodjeli moći. Društveni svijet ne postoji sam po sebi – on nije nekakva izvanjska datost koja postoji „tamo negdje“ neovisno o mislima i idejama ljudi koji su uključeni u njega (Jackson i Sørensen 2013; Risse 2004). Konstruktivisti osporavaju postojanje vanjskog, objektivnog svijeta, ali smatraju da taj svijet nije potpuno determiniran fizičkom realnošću, nego da je društveno emergentan, odnosno da nastaje kroz društvene prakse, ideje i značenja koja ljudi pridaju materijalnim entitetima (Adler 1997: 324).

Jedno od centralnih mjesta unutar konstruktivističke društvene teorije (ali i unutar njihovog promišljanja sigurnosti) zauzimaju identiteti društvenih aktera. Ted Hopf (1998: 174–175) tvrdi da identiteti osiguravaju minimalnu razinu predvidivosti i reda u društvu. Interakcija među akterima temelji se na dovoljno stabilnim intersubjektivnim identitetima koji im omogućavaju predviđanje i razumijevanje ponašanja drugih (Hopf 1998: 175). Identitet označava osnovno obilježje intencionalnih aktera² koje generira njihove motivacijske dispozicije i ponašanje. „To znači da je identitet u suštini subjektivno svojstvo aktera, ukorijenjeno u njegovom samorazumijevanju. Međutim, značenje tog razumijevanja često će ovisiti o tome imaju li drugi akteri (oni s kojima on ulazi u interakciju) jednake predodžbe o prvom, i na ta“ (Wendt 1999: 224).

Konstrukcija identiteta aktera odvija se, dakle, pod utjecajem dviju struktura – unutarnjih i vanjskih. Unutarnja struktura odnosi se na svijest o sebi (engl. *self*), dok vanjsku označava postojanje *značajnih drugih* (engl. *significant others*) na način da akter usmjerava vlastito djelovanje s obzirom na druge, odnosno koje predodžbe ima o *njima* i koje predodžbe drugi imaju o njemu (što je djelomično izvan kontrole samog aktera). Vanjska struktura u konačnom smislu znači intersubjektivni svijet ispunjen međusobno prihvaćenim značenjima, normama, vrijednostima i društvenim praksama (Wendt 1999: 224–231; Hopf 1998: 173–175).

Svako djelovanje aktera, bez obzira na to radi li se o instituciji ili o pojedinom ljudskom biću, usmjereno je na ostvarenje njihovih interesa. Dok identiteti označavaju *što* akteri *jesu*, interesi se referiraju na ono *što* akteri *žele*, odnosno označavaju motivacije aktera koje pomažu objasniti njihovo ponašanje.

I identiteti i interesi aktera, prema tvrdnjama konstruktivista, rezultat su djelovanja zajedničkih ideja među članovima društva. Njih ne nameće izvana neka nevidljiva sila, pa samim time nisu ni bezvremeni, ni nepromjenjivi. Štoviše, identiteti i interesi

² engl. *intentional actors*

aktera uvijek imaju za posljedicu rađanje novih ideja, konstrukciju novih identiteta i interesa, prihvaćanje ili odbacivanje društvenih normi i društvenih praksi (Kolodziej 2011: 213).

Budući da materijalni, subjektivni i intersubjektivni svjetovi uzajamno djeluju u konstrukciji društvene zbilje, umjesto isključivog fokusiranja na način na koji društvene strukture stvaraju identitete i interese aktera kao i veze između njih, konstruktivizam pokušava objasniti kako individualni akteri društveno konstruiraju te strukture u prvom redu (Adler 1997: 330). Kada govori o društvenim strukturama, Alexander Wendt (1995: 73) navodi kako su one sastavljene od triju elemenata: kolektivnog (društvenog) znanja (engl. *shared knowledge*), materijalnih resursa i društvenih praksi. U prvom redu, zajedničko razumijevanje, znanje i očekivanja među akterima djelomično definiraju društvene strukture. Materijalni resursi, drugi element društvenih struktura, dobivaju značenje samo kroz sistem kolektivnog znanja u kojeg su ugrađeni. Ipak, tvrdi Wendt, društvene strukture ne postoje ni u glavama aktera, ni u materijalnim resursima. One postoje samo kao proces, a to se postojanje očituje u društvenim praksama (Wendt 1995: 73–74).

KONSTRUKTIVIZAM I SIGURNOST

Konstruktivističko promišljanje sigurnosti predstavlja veliki iskorak u usporedbi s konkurentskim teorijama sigurnosti (realizam i liberalizam) zato što „sigurnost pojedinaca i država prikazuje kao društvene konstrukte koji s vremenom podliježu bezgraničnim preformulacijama aktera, a ne kao statičan koncept vezan uz odredive i nepromjenjive uvjete” (Kolodziej 2011: 206). S obzirom na to, donošenje univerzalne i apstraktne definicije sigurnosti bila bi pogreška. Konstruktivistička analiza ističe važnost društvenih, povijesnih i kulturalnih faktora na temelju kojih se akterima i njihovim namjerama pridaju određena značenja. Društvene norme i identiteti aktera igraju glavnu ulogu u definiranju prijatnji i njihova intenziteta (McDonald 2008: 61). Države određuju identitete *drugih* aktera (najčešće država, ali i nedržavnih aktera, npr. terorističkih organizacija) kao prijateljske ili neprijateljske s obzirom na pretpostavljene interese, namjere i ponašanje tih aktera (Hopf 1998: 193–194).

Konstruktivisti smatraju da se značajniji napredak može postići ukoliko se napravi pomak od pridavanja specifičnih značenja sigurnosti (npr. „emancipacija” ili „zaštita državnog teritorija”) prema stavljanju fokusa na političku funkciju koju sigurnost ima u društvenom životu (McDonald 2008: 64). Definiranje sigurnosti, ili prijatnje, u danom kontekstu označava mjesto pregovora (između političkih vođa i domaće publike) i osporavanja (između različitih aktera koji predstavljaju neku grupu) u kojem se akteri natječu u definiranju identiteta i vrijednosti grupe na način da pruže temelj za političko djelovanje (McDonald 2008: 64–67).

SEKURITIZACIJA

Na tragu tvrdnje da sigurnost ima političku funkciju u društvenom životu, u ovom kratkom ulomku bit će iznesena stajališta predstavnika tzv. kopenhaške škole, čiji je fokus primarno usmjeren na pitanja kako sigurnost dobiva određeno značenje kroz intersubjektivne procese i kakve političke učinke sigurnosne konstrukcije imaju u društvu (McDonald 2008: 68).

Svakako je najveći doprinos kopenhaške škole sigurnosnim studijama pojam *sekuritizacija* (Buzan, Weaver i de Wilde 1998). Sekuritizacija označava diskurzivnu konstrukciju prijetnje, odnosno proces u kojem jedan akter proglašava određeni problem, društvena zbivanja ili drugog aktera egzistencijalnom prijetnjom za referentni objekt³ (McDonald 2008: 69). Kopenhaška škola smatra da neko pitanje ne može biti sekuritizirano bez provedbe govornog čina, bez obzira na to predstavlja li to pitanje realnu prijetnju u materijalnom smislu. Govorni čin, dakle, zahtijeva sigurnosnu terminologiju u predstavljanju prijetnje kako bi se relevantna publika uvjerala u neposrednu opasnost koja iz nje proizlazi. Nadalje, ako publika prihvati govorni čin provoditelja sekuritizacije i problem prijeđe u sigurnosnu domenu, njima se dopušta mobiliziranje državne moći, korištenje sigurnosnih mjera u rješavanju problema (Emmers 2010: 137), pa napose i proglašenje izvanrednog stanja u kojem, kako tvrdi Agamben (2008), politička moć vladajuće elite biva proširena te joj je omogućeno djelovanje izvan uvriježenih društvenih normi i zakona.

POLITIKA STRAHA I TERORIZAM

Terorizam spada u skupinu pojmova koje je teško definirati i analitički ograničiti. Prema tome, prikazivanje određenog fenomena kao terorističkog može biti stvar subjektivnog označavanja. Možemo reći da se tu radi o društvenoj konstrukciji i povijesno kontingentnoj kategoriji ljudskog ponašanja na koju utječu konkretne okolnosti, društveno-politički kontekst i namjere aktera (Schmidt prema: Bilandžić 2014: 74–75).

Terorizam sam po sebi nije cilj, nego *sredstvo* za ostvarenje *političkih ciljeva*. Bilandžić (2014: 74) tvrdi da je terorizam „kombinacija političkih ciljeva i društvenih raslojavanja i podjela u pogledu nacionalnog i etničkog pitanja, gospodarskih, kulturoloških pitanja, vjerskih, etno-vjerskih, simboličkih pitanja, pitanja identiteta“. Terorizam je „fundamentalno i inherentno politički“ (Hoffman 2006: 2–3) – i tu se radi o težnji za moći, njenom stjecanju i korištenju u svrhu postizanja političke promjene. Kako bi ostvarili svoje političke ciljeve, teroristi i terorističke organizacije koriste nasilje ili pak prijetnju nasiljem. Glavna meta terorizma nisu neposredne žrtve napada, nego šira publika koja može vršiti utjecaj na donositelje odluka i ponašanje vlade te na taj način stimulirati političku promjenu. Stoga je jedan od ciljeva, ali i sredstvo u postizanju glavnog cilja terorizma proizvodnja straha i anksioznosti unutar društva (Walsh 2016: 5; Hoffman 2006: 40–41).

³ Kao referentni objekt se najčešće uzima država, odnosno suverenitet države, njen teritorijalni integritet i samo društvo (kolektivni identitet).

Međutim, proizvodnja straha u društvu ne odvija se samo kroz primjenu nasilja, nego i provođenjem politike straha od strane vladajućih struktura. Politika straha označava svjesno manipuliranje političara strahovima ljudi u korist ostvarenja vlastitih ciljeva. Strah je moćno sredstvo koje omogućuje političarima da njihova poruka dopre do svih članova društva (Furedi 2008: 161).

U kontekstu terorizma provođenje politike straha doseže svoj vrhunac. „Govorenje o terorizmu pretvorilo se u kulturalno afektiranje kojim se pokazuje nesigurnost i tjeskoba” (Furedi 2009: 9). Ova izjava potvrđuje da se opasnost od terorizma i njegovih potencijalnih katastrofalnih učinaka predstavlja kao najveća egzistencijalna prijetnja suvremenom zapadnom društvu. Terorizam je, dakle, postao kulturalni simbol straha. Kada se neki problem želi prikazati kao izrazito ugrožavajući ili čak poguban za veliki broj ljudi, tada se terorizam uzima kao referentni okvir za evaluaciju prijetnje (npr. epidemija neke bolesti kao nešto što je opasnije od terorizma). Na taj se način terorizam udaljava od bilo kakvog specifičnog iskustva i koristi se za dramaturgiju potencijalnih destruktivnih pojava u društvu (Furedi 2009: 9–10).

Nadalje, u vremenu poslije terorističkih napada 11. rujna možemo vidjeti tendenciju vladajućih struktura zapadnih društava da terorizam smatraju problemom koji je radikalno drugačiji od bilo čega s čime je svijet bio suočen u prošlosti. Tako se neprestano ističe da je svijet nakon 11. rujna dobio novo lice, da živimo u *novoj eri terorizma* i da je 21. stoljeće *doba terora*.

KRITIČKA ANALIZA DISKURSA PROTUTERORISTIČKIH STRATEGIJA EU-a I SAD-a

Cilj ovog rada je prikazati na koji način zapadnjačke vladajuće strukture kroz sigurnosni diskurs konstruiraju terorizam kao najstrašniji sigurnosni izazov suvremenog društva. Kao istraživačka metoda korištena je kritička analiza diskursa protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih Država i Europske unije. Korištena je i komparativna analiza kako bi se prikazale sličnosti i razlike u provođenju politike straha s obje strane Atlantika. Kritička analiza diskursa je metoda koja pripada skupini različitih pristupa proučavanju teksta (izgovorenog ili pisanog) zajedničkim imenom nazvanih diskurzivna analiza ili analiza rasprave. Glavno obilježje analize rasprave jest da jezik ne vidi jednostavno kao sredstvo u službi održavanja ili opisivanja riječi, već je njegova glavna značajka konstrukcija društvene zbilje (Afrić 2011: 20).

Analitički okvir ovoga rada sastoji se od sljedećih kategorija: 1) prikaz terorizma, 2) prikaz terorista / terorističkih organizacija, 3) prikaz terorističke prijetnje, te 4) prikaz terorističkih akata, koje su primijenjene na sva četiri dokumenta⁴. Naposljetku, koristeći se *open-source* bazom podataka Global Terrorism Database⁵, bit će izneseni podaci o počinjenim terorističkim napadima na teritoriju Sjedinjenih Američkih

⁴ Kategorija *prikaz terorističkih akata* nije primjenjiva na Protuterorističku strategiju Europske unije jer se ni na jednom mjestu ne navodi slučaj terorističkog akta.

⁵ Global Terrorism Database, <https://www.start.umd.edu/gtd/> (pristupljeno 5. listopada 2017).

Država i Europske unije sukladno vremenu kada su pisane strategije. Osvrćući se na broj ozlijeđenih i smrtno stradalih osoba, kao i na najučestalije mete te oružja koja su korištena u terorističkim napadima, bit će uspostavljen sigurnosni kontekst u kojem su pisani dokumenti. Taj će kontekst omogućiti bolje razumijevanje vrste sigurnosnog problema koji zapadnom društvu predstavlja terorizam naspram prikaza tog problema koji nude autori protuterorističkih strategija, te će naposljetku, uspoređujući činjenično stanje i ono za koje se tvrdi da je činjenično stanje, biti moguće utvrditi provode li zapadne političke elite politiku straha.

PRIKAZ TERORIZMA

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2003)

U ovom američkom dokumentu prvi se put iznosi jasna definicija terorizma, odnosno terorizam se definira kao „osmišljeno, politički motivirano nasilje izvršeno protiv neborbenih meta od strane subnacionalnih skupina ili tajnih agenata“ (str. 1). Između niza *pretpostavki*⁶ koje pronalazimo u tekstu, najviše je onih koje pripadaju skupini *propozicijskih* pretpostavki, npr. „promjenjiva priroda terorizma“, „borba protiv terorizma je drugačija od bilo kojeg drugog rata u našoj povijesti“ (str. 1), terorizam je „zlo koje je usmjereno na prijetnju i uništavanje naših temeljnih sloboda i našeg načina života“ (str. 1) i slično. Među *egzistencijalnim* pretpostavkama bitno je istaknuti navode „novo globalno okruženje“ i „veza između droge i terora“. Egzistencijalne pretpostavke pružaju sliku svijeta u kojem terorizam igra jednu od glavnih uloga u transformaciji globalnog okruženja obilježenog sve većom nesigurnošću. Dokument također obiluje *vrijednosnim* pretpostavkama. Među poželjnim vrijednosnim pretpostavkama pronalazimo „naše temeljne slobode i naš način života“ (str. 1), „demokratske vrijednosti“ i „ekonomsku slobodu“. Kao nepoželjne vrijednosti ističu se „širenje straha“, „nered“, „nasilje“, „destruktivna vizija političke promjene“ (str. 29).

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2006)

Ovaj američki dokument ne sadrži definiciju terorizma, te je zamjetno da se umjesto naziva „rat protiv terora“ taj sukob na više mjesta označava ratom protiv transnacionalnog/globalnog terorističkog pokreta. U tekstu se uočava nekoliko *egzistencijalnih* pretpostavki: „transnacionalni teroristički pokret“, „nasilni islamistički ekstremizam“, „nasilni ekstremizam“, „ideologija terora“. Pregledom ovih pretpostavki može se

⁶ Fairclough (2003: 55) tvrdi da postoje tri vrste pretpostavki koje možemo pronaći u tekstu: egzistencijalne pretpostavke – pretpostavke da nešto postoji, propozicijske pretpostavke – pretpostavke o onomu što jest ili može biti slučaj, te vrijednosne pretpostavke – pretpostavke o nečemu što je poželjno ili dobro.

ustvrditi da se proširio vokabular koji političke elite SAD-a koriste u opisivanju fenomena terorizma. Također je primjetno da korištenje takvog vokabulara ne pomaže razjašnjavanju i preciznijem definiranju problema, nego, baš naprotiv, pospješuje njegovo nerazumijevanje. Pojam *nasilni ekstremizam* umnogome je općenitiji od pojma terorizma pa izjednačavanje ovih problema navodi na zaključak da ni donositelji odluka ne znaju protiv čega se zapravo bore.

Propozicijske pretpostavke u tekstu također ne pomažu u objašnjavanju što terorizam jest, nego su većinom usmjerene na ukazivanje na ono što terorizam nije: „terorizam nije neizbježni nusproizvod siromaštva“ (str. 9), „terorizam nije jednostavno rezultat neprijateljstva prema politikama SAD-a u Iraku“ (str. 9), „terorizam nije jednostavno rezultat izraelsko-palestinskog sukoba“ (str. 9). Osim tih pretpostavki, daje se i prikaz čega terorizam može biti rezultat: „političkog otuđenja“ (str. 9), „nepravdi za koje se mogu kriviti drugi“ (str. 9) (iako u tekstu nije jasno tko su *drugi*), te „ideologije koja opravdava ubojstvo“ (str. 10).

Strategija kao poželjne *vrijednosne* pretpostavke ističe temeljne vrijednosti američkog društva, te se one u tekstu navode kao alternativa „ideologiji terora“: „temeljna ljudska prava“, „ljudsko dostojanstvo“, „religijska sloboda“, „efektivna demokracija“, „vladavina prava“ itd. Vrijednosne pretpostavke u ovom dokumentu, kao i u prethodnom, predstavljaju *ideološke* pretpostavke te se pozitivne postavlja naspram nepoželjnih vrijednosnih pretpostavki: „ideologija koja opravdava ubojstvo“ (str. 10), „radikalna ideologija mržnje, opresije i ubojstva“ (str. 1), „radikalna ideologija koja u ime religije opravdava korištenje nasilja protiv nevinih (ljudi)“ (str. 1). Na jednom se mjestu terorizam izjednačava s povijesnim totalitarnim ideologijama kao što su fašizam i nacizam: „Otkrit ćemo nasilnu ekstremističku ideologiju terorista onakvu kakva ona jest – forma totalitarizma koji slijedi put fašizma i nacizma“ (str. 11).

NACIONALNA STRATEGIJA ZA PROTUTERORIZAM (*National Strategy for Counterterrorism*, 2011)

Ova američka nacionalna strategija, objavljena u lipnju 2011., s obzirom na prethodna dva dokumenta označava svojevrсни pomak u prikazivanju borbe protiv terorizma. Prvo, primjetno je da fenomen terorizma zauzima jako malo mjesta u usporedbi s tekstem koji je posvećen prikazu terorista i terorističke prijetnje, ali i u usporedbi s prethodno analiziranim strategijama. Najvažnija je tvrdnja, istaknuta već na drugoj stranici, da SAD „nije u ratu s taktikom terorizma ili s islamom“ (str. 2), nego je u ratu sa specifičnom terorističkom organizacijom – Al Qaidom. Osim toga, slogan „rat protiv terora“ ne pojavljuje se ni u jednom slučaju, nego je zamijenjen (nemilosrdnom) „kampanjom protiv Al Qaide“.

PROTUTERORISTIČKA STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE (*The European Union Counter-Terrorism Strategy*, 2005)

Protuteroristička strategija Europske unije prikazuje terorizam kao „kriminalno djelo koje se ne može opravdati ni u kakvim okolnostima“ (str. 6). *Vrijednosna* pretpostavka u tekstu sugerira da terorizam predstavlja „ozbiljnu prijetnju europskoj sigurnosti, vrijednostima njenih demokratskih društava te pravima i slobodama njenih građana kroz nediskriminatorne napade na nevine ljude“ (str. 6). *Propozicijske* pretpostavke su „terorizam je rezultat propagiranja određenih ekstremističkih ideologija“ (str. 8) kojima je cilj navesti pojedince da opravdavaju i koriste nasilje. U kontekstu najrecen-tnijeg vala terorizma ključni je problem „propaganda koja izobličuje konflikte diljem svijeta kao navodni dokaz sukoba Zapada i islama“ (str. 8). Terorizam se također prikazuje kao „posljedica uvjeta koji uključuju loše ili autokratsko upravljanje, brzu neusmjerenu (ili neupravljanu) modernizaciju, te nedostatak političke ili ekonomske perspektive i obrazovnih prilika“ (str. 9).

PRIKAZ TERORISTA

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2003)

Način na koji se prikazuju teroristi i terorističke organizacije obilježen je isticanjem *razlika* u vrijednostima koje njeguju „oni“ naspram vrijednosti koje njeguje američko društvo. Naglašavanje tih razlika možemo vidjeti u obliku sukoba ideja o tome kako bi svijet trebao izgledati. Vrijednosti kao što su „otvorenost“, „integritet“, „sloboda“, „modernost“ itd. predstavljaju se kao temeljni izvor ranjivosti američkog društva – teroristi imaju namjeru upravo te vrijednosti eksploatirati kako bi postigli svoje „smrtonosne“ ciljeve. Nadalje, prikaz terorista upućuje na to da je taj neprijatelj drugačiji od bilo koje vrste neprijatelja s kojima je SAD dotada bio suočen. Osim tvrdnji da su teroristi motivirani ekstremnim, čak apokaliptičnim ideologijama, te da imaju ambiciju nanositi bezgraničnu štetu američkom društvu, ističe se nemogućnost percepcije dosega njihovih destruktivnih sposobnosti. Tako se na više mjesta ističe njihova sposobnost adaptacije na bilo koje okruženje u kojem se nađu, njihova fleksibilnost, snaga i sofisticiranost te želja za korištenjem oružja za masovno uništavanje.

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2006)

Način na koji se prikazuju teroristi u ovom dokumentu ne razlikuje se u značajnoj mjeri od prikaza iznesenih u prethodnoj analizi. I na ovom mjestu takve će tvrdnje biti iznesene u obliku vrijednosnih sudova pomoću kojih se ističu *razlike* između terorista i onih koji se protiv njih bore (a implicitno i onih u čije se ime potonji

bore, odnosno američkog društva). Na mjestu demokracije koja „osigurava slobodu mišljenja i govora“ (str. 10), ravnopravnost te dostojanstvo svih ljudi, „teroristička tiranija“ želi stvoriti „svijet zamračen mržnjom, strahom i opresijom“ (str. 5). Teroristi su okarakterizirani kao pojedinci i skupine vođene totalitarnom, ubilačkom ideologijom utemeljenom na ropstvu, kao oni koji nemaju poštovanja prema ljudskom životu. Oni su neprijatelji čovječanstva, željni su ubijanja nevinih ljudi te ideju slobode žele uništiti „nasilnom političkom vizijom“ svijeta. Ovakav potpuno dehumanizirani prikaz terorista čitatelju doista ulijeva strah, ali i nerazumijevanje tko su ti neprijatelji s kojima je zapadni svijet suočen. Međutim, problem postaje još veći kada se tim neprijateljima pridaje sposobnost izazivanja još većih katastrofa od one počinjene 11. rujna 2001. Uz konstantno naglašavanje terorističkih namjera za stjecanje i korištenje oružja za masovno uništavanje, čije bi mete zasigurno bile na prostoru SAD-a, ističe se i raznolikost sredstava kojima se teroristi koriste u provođenju „stalno rastućeg nasilja“ (engl. *everincreasing violence*): dekapitacija, bombaški samoubilački napadi, ručno oružje te druga konvencionalna i nekonvencionalna sredstva teroriziranja. Nadalje, imaginativnost terorista u provođenju njihove kampanje izgleda bezgranična, odnosno autori upozoravaju da je neprijatelj s kojim se SAD susreće nakon nekoliko godina „rata protiv terora“ evoluirao i modificirao vlastiti *modus operandi* koji je bitno drugačiji od izvršitelja napada 11. rujna. „Novi“ neprijatelj je prilagodljiv, iskorištava ranjivosti svojih meta i traži alternativne mete ukoliko su primarne zaštićene visokim sigurnosnim mjerama. Sumirano, teroristi su „najopasnija suvremena manifestacija neprijatelja“ (str. 5).

NACIONALNA STRATEGIJA ZA PROTUTERORIZAM (*National Strategy for Counterterrorism*, 2011)

Za razliku od prethodnih strategija u kojima se izbjegava imenovati one protiv kojih je „rat protiv terora“ usmjeren, ovdje se kao glavni neprijatelji navode Al Qaida i njoj pridružene skupine. Na nekoliko mjesta spominju se i terorističke organizacije Hamas, Hezbolah, Revolucionarne oružane snage Kolumbije (FARC) te Lashkar-e-Taiba.

Iako su neprijatelji imenovani, vokabular koji se koristi u isticanju *razlika* između vrijednosnih sustava američkog društva i onog koji se pripisuje teroristima ostaje istovjetan prethodnim dokumentima. Umjesto „slobode, poštenja, jednakosti, dostojanstva, nade i mogućnosti“ (str. 5) koje nudi demokracija, teroristi se zalažu za „nejednakost, nered i destrukciju“ (str. 5). Oni imaju „mračni svjetonazor“, „iskrivljenu interpretaciju islama“ i „brutalnu taktiku“ ubijanja nevinih ljudi.

Zanimljivo je da u ovom dokumentu na nekoliko mjesta možemo vidjeti svojevrsni apel muslimanskoj zajednici u SAD-u da ne prihvaća ideologiju terorista, i to na način da se (osim samog isticanja da teroristi iskrivljuju religiju islama) naglašava kako su najčešće žrtve svih terorističkih akata nakon 11. rujna 2001. upravo muslimani.

PROTUTERORISTIČKA STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE (*The European Union Counter-Terrorism Strategy, 2005*)

Teroristi se opisuju vrlo jednostavnim rječnikom te se u tekstu ne može pronaći isticanje *razlika* u vrijednostima koje bi se pripisale teroristima naspram onih koje njeguje europsko društvo. Teroristi su, dakle, oni koji „potiču nasilje“, a jedini slučaj navođenja terorističkih organizacija se odnosi na Al Qaidu i grupe koje ona inspirira.

Glede prikaza sposobnosti terorista navodi se samo da oni „imaju sposobnost komuniciranja i planiranja u tajnosti“ (str. 13), a kada je riječ o sredstvima za izvršenje terorističkih napada ističu se oružja i eksplozivi – direktni oblik djelovanja, te falsificiranje dokumenata kako bi mogli ostati neopaženi kada putuju ili borave na određenom mjestu – indirektni oblik djelovanja. Također se koriste internetom kako bi „komunicirali i širili tehničko znanje povezano s terorizmom“ (str. 13).

PRIKAZ TERORISTIČKE PRIJETNJE

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism, 2003*)

Prijetnja terorističkim napadima na SAD (ali i na građane SAD-a koji žive ili putuju u inozemstvo) sukladna je načinu na koji se prikazuju terorizam i oni koji se njime koriste. Zanimljivo je da se mogući napad oružjem za masovno uništavanje prikazuje u obliku *egzistencijalnih* pretpostavki. Još jedna od važnih egzistencijalnih pretpostavki koje se spominju je mogućnost terorističkog napada kao sastavni dio svakodnevnog života američkog društva („...svijet u kojem naša djeca mogu živjeti bez straha i gdje prijetnja terorističkim napadima ne definira naš svakodnevni život“ (str. 12)).

Nadalje, iskazi u obliku *propozicijskih* pretpostavki, dakle onoga što jest ili što bi moglo biti slučaj, ukazuju na proširenje potencijalnih meta napada. Tako se navodi da bi teroristi mogli koristiti biološko oružje za uništavanje poljoprivrede i opskrbe hranom, upozorava se na mogućnost otmica američkih građana u inozemstvu te se ističe kako sam američki način života i društveno uređenje konstruira (i nastavit će konstruirati) njihovu ranjivost, pa i samu nemogućnost prevencije od terorističkih napada. Također valja istaknuti da se mogućnost terorističkih napada ustrajno prikazuje kao „nova vrsta prijetnje“ („Danas je teroristička prijetnja drugačija od one u prošlosti“ (str. 10)).

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism, 2006*)

Teroristička prijetnja se više ne prikazuje kao „nova vrsta prijetnje“, nego je riječ o prijetnji koja evoluirala i vremenski i prostorno. Vremenski u smislu da se mogućnost bilo kakvog oblika terorističkog napada prikazuje kao realna u danom trenutku, a ne u terminima vjerojatnosti, te se čak na jednom mjestu daje naputak kako reagirati

u slučaju terorističkog napada oružjem za masovno uništavanje. Također se na više mjesta, osim prikaza same prijetnje, naglašava ranjivost američkog društva jer nijedan demokratski sustav nije imun na terorizam, a Sjedinjene Američke Države, iako su sigurnije nego na početku „rata protiv terora“, još nisu u potpunosti sigurne („iako je Amerika sigurnija, još uvijek nije sigurna“, „demokracije nisu imune na terorizam“ (str. 4–10)). Ovdje je riječ, dakle, o *propozicijskim* pretpostavkama kojima se potiče osjećaj nesigurnosti i ranjivosti.

NACIONALNA STRATEGIJA ZA PROTUTERORIZAM (*National Strategy for Counterterrorism*, 2011)

Teroristička se prijetnja u ovom dokumentu prikazuje u obliku globalnog terorističkog pokreta koji prijeti ne samo sigurnosti američkih građana kod kuće i u inozemstvu, nego i američkim strateškim interesima i njihovim partnerima diljem svijeta. Među *egzistencijalnim* pretpostavkama ističe se „trajna prijetnja“ koju predstavljaju Al Qaida i njoj pridružene skupine kako na teritoriju SAD-a, tako i u inozemstvu. Takvu prijetnju predstavljaju i druge skupine koje se navode u tekstu, iako im je posvećeno manje prostora te ih se ne želi kategorizirati kao jedinstvenog neprijatelja.

U tekstu se može pronaći i nekoliko *propozicijskih* pretpostavki – „mogućnost nuklearnog terorizma“ (koja predstavlja najveći izazov globalnoj sigurnosti); u više navrata se naglašava kako se prijetnja koju predstavljaju terorističke skupine „nastavlja razvijati“; ako teroristi dođu u posjed oružja za masovno uništavanje „vrlo je vjerojatno da će ga upotrijebiti“ (str. 8); „postoje jasne indikacije da oni [Al Qaida] imaju namjeru izvršiti napad“ (str. 14); Al Qaida i njoj pridružene skupine „pokušavaju razviti nove metode napada“ (str. 11).

Rječnik kojim se opisuju terorističke prijetnje SAD-u (bilo kod kuće ili u inozemstvu) jednostavniji je i blaži nego u prethodna dva dokumenta. Iako se ističe mogućnost terorističkih napada i naglašava se da se prijetnja „razvija“, u prikazu te prijetnje se skoro uopće ne koriste riječi „destrukcija“, „katastrofalni napadi“, „nasilje“, „strah“ itd., kao u prethodnim dokumentima.

PROTUTERORISTIČKA STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE (*The European Union Counter-Terrorism Strategy*, 2005)

Teroristička prijetnja se u ovom dokumentu prikazuje kao „internacionalna“, što je *egzistencijalna* pretpostavka. Takva prijetnja ima korijene u mnogim dijelovima svijeta izvan granica Europske unije, na koje istovremeno i utječe. Glavnu prijetnju Europskoj uniji kao cjelini predstavlja tip terorizma⁷ koji koriste Al Qaida i grupe koje ona inspirira. Nadalje, mogućnost (fizičkog i elektroničkog) terorističkog napada se više prikazuje kroz isticanje ranjivosti potencijalnih meta unutar Europske unije. Među tim metama se navode zračne i morske luke, zrakoplovi, ključna infrastruktura, mjesta

⁷ Islamistički terorizam.

okupljanja velikog broja ljudi i druge meke mete⁸. Budući da se rizik ne može svesti na nulu, strategija treba biti usmjerena na razvijanje modela predviđanja opasnosti „koji prepoznaju mogućnost terorizma kao najveći prioritet“ (str. 11).

PRIKAZ TERORISTIČKIH AKATA

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2003)

Među pitanjima koje Fairclough (2003: 191–194) nudi u svom predlošku za tekstualnu analizu, jedno se odnosi na *prikazivanje društvenih događaja*. Stoga će u analizama protuterorističkih strategija biti izneseno kakav prikaz terorističkih akata ti dokumenti nude.

U ovoj strategiji glavno mjesto među takvim događajima zauzimaju teroristički napadi na SAD 11. rujna 2001. Ti se napadi prikazuju kao „čin rata protiv Sjedinjenih Američkih Država i njenih partnera, ali i protiv same ideje civiliziranog društva“ (str. 1). Međutim, ti događaji, kao ni pokušaj napada na Svjetski trgovinski centar u New Yorku 1993. godine, ne označavaju početak terorizma u Americi. Kao prvi primjer terorizma na teritoriju SAD-a navodi se atentat na predsjednika Williama McKinleyja 1901. godine, a prvi veći teroristički napad dogodio se 16. rujna 1920., kada su anarhisti u blizini križanja Wall Streeta i Broad Streeta detonirali eksploziv privezan na kočiju. Također se spominju bombardiranja američkih ambasada u Tanzaniji i Keniji 1998. godine, te bombaški napad na američki razarač *Cole* u Jemenu 2000. godine. Želeći istaknuti mogućnost terorističkog napada oružjem za masovno uništavanje, autori se referiraju na teroristički napad bojnim otrovom sarinom u tokijskoj podzemnoj željeznici 1995., koji je počinila teroristička skupina Aum Shinrikyo.

NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV TERORIZMA (*National Strategy for Combating Terrorism*, 2006)

Jedini teroristički napad koji se prikazuje u ovom dokumentu odnosi se na „11. rujna“. Ovi teroristički napadi predstavljaju „čin rata protiv SAD-a [ne spominju se američki partneri, što je bio slučaj u prethodnom dokumentu], miroljubivih ljudi diljem svijeta i protiv samih principa slobode i ljudskog dostojanstva“ (str. 3). Na ove se događaje autori također referiraju kada upozoravaju da teroristi kao oružje koriste i „tehnologije“ koje same po sebi nisu oružje, kao što su u ovom slučaju bili korišteni zrakoplovi.

⁸ Meke mete uključuju bolnice, škole, sportske i kulturne centre, ugostiteljske objekte i sl.

NACIONALNA STRATEGIJA ZA PROTUTERORIZAM (*National Strategy for Counterterrorism, 2011*)

U ovom se dokumentu navode teroristički napadi 11. rujna, napadi terorističke skupine Lashkar-e-Taiba u Mumbaiju 2008. godine u kojima je smrtno stradalo više od stotinu ljudi (među kojima i šestero američkih građana), napadi Al Qaide u Mauretaniji 2009. godine u kojima je stradao jedan američki građanin, „tragični“ napad u Fort Hoodu (Teksas), propali pokušaj bombaškog samoubilačkog napada u zrakoplovu koji se približavao zračnoj luci u Detroitu (2009. godine), te pokušaj bombaškog napada na Times Squareu 2008. godine. Spominju se i napadi u Madridu 2004., Londonu 2005. i 2006., te u Škotskoj i Njemačkoj 2007. godine kako bi se istaknulo da Al Qaida i njoj pridružene skupine ustrajno napadaju mete na europskom teritoriju.

TERORISTIČKI AKTI POČINJENI NA TERITORIJU EU-a I SAD-a (GLOBAL TERRORISM DATABASE)

TERORISTIČKI AKTI POČINJENI NA TERITORIJU SAD-a (2000. – 2003.)

Od 2000. do 2003. godine u SAD-u je počinjeno 86 uspješnih terorističkih napada. U četiri napada koje je počinila Al Qaida 11. rujna 2001. smrtno je stradalo 2997 osoba (ukupan broj ozlijeđenih je ostao nepoznat). U ostalim napadima smrtno je stradalo deset osoba, dok ih je 26 bilo ozlijeđeno. Među metama napada ističu se poslovni objekti koji su bili meta u 47 slučajeva, policijske mete (14), vladini objekti (9), te mete vezane za pobačaj (7). U ovim slučajevima najčešće su korištena zapaljiva oružja (67 napada), biološko oružje (10), eksplozivne naprave (6) i ručno⁹ oružje (6). Neupitno je da su događaji od 11. rujna najgori slučaj terorističkog napada nedržavnih terorističkih organizacija zabilježen u povijesti, no, srećom, ipak je riječ o ekstremnom primjeru sposobnosti terorista u nanošenju štete. Zanimljivo je, međutim, da su u ostalim slučajevima (82) najčešći počinitelji napada skupine kao što su Animal Liberation Front, Earth Liberation Front i aktivisti protiv pobačaja, što upućuje na kontinuitet prijetnje (iako ne tako destruktivne kao što sugerira vokabular koji se koristi u dokumentu) američkom društvu koja dolazi iznutra i kojoj nije cilj uništavanje američkog načina života ili civiliziranog svijeta, nego borba za ostvarenje partikularnih društveno-političkih ciljeva. U terorističkim napadima koji su se u ovom razdoblju dogodili izvan teritorija SAD-a smrtno je stradalo osamdeset američkih građana (Jensen i Miller 2016: 1).

⁹ engl. *melee*

TERORISTIČKI AKTI POČINJENI NA TERITORIJU SAD-a (2004. – 2006.)

Između objavljivanja prve i druge protuterorističke strategije SAD-a izvedeno je 48 uspješnih terorističkih napada na američkom teritoriju. Ni u jednom napadu nije bilo smrtnih slučajeva, dok je u jednom napadu ozlijeđeno devet osoba. Najčešće mete bile su privatne osobe i objekti (10), poslovni objekti (6) i mete vezane za pobačaj (4). Korišteno oružje je više-manje jednako kao i prethodnih godina. Najčešće su korištena zapaljiva oružja (19), eksplozivne naprave (3) te vozila upotrijebljena kao oružje¹⁰ (2). Jedan je napad počinila osoba koja nije bila direktno povezana s nekom terorističkom organizacijom, ali je moguće da je napadač bio inspiriran ideologijom islamističkog terorizma jer je kasnije izjavio da je namjeravao ozlijediti ili ubiti ljude s ciljem osвете zbog stradavanja muslimana diljem svijeta¹¹. Od ostalih 47 napada, njih 37 su počinile (ili se s obzirom na metu i način izvršenja u nekim slučajevima sumnja da su počinile) organizacije koje su i dotada bile najaktivnije: Animal Liberation Front, Earth Liberation Front i aktivisti protiv pobačaja, što ukazuje na kontinuitet veće terorističke prijetnje na prostoru SAD-a od strane environmentalističkih i *pro-life* skupina nego od islamističkog terorizma. U terorističkim napadima izvan teritorija SAD-a između 2004. i 2006. godine smrtno je stradalo 11 američkih građana (Jensen i Miller 2016: 1).

TERORISTIČKI AKTI POČINJENI NA TERITORIJU SAD-a (2007. – 2011.)

Od 2007. do 2011. godine u SAD-u je zabilježen 41 uspješan teroristički napad. Za razliku od prethodnog razdoblja, u više od 50 posto napada (22) počinitelj je bio nepoznat ili nije pripadao nekoj terorističkoj skupini, a organizacije Animal Liberation Front, Earth Liberation Front i aktivisti protiv pobačaja sudjelovali su u 17 napada. Poginulo je 11 osoba, a ozlijeđenih je bilo 35. Mete terorističkih napada bile su raznolikije. Najčešća meta bili su poslovni objekti (8), privatne osobe i objekti (6), mete vezane za pobačaj (5), obrazovne institucije (5), vladini objekti (5) i vojni objekti (4). I u ovom razdoblju najčešće su korištena zapaljiva oružja (21), zatim vatreno oružje (11), koje kao sredstvo napada bilježi porast u odnosu na prethodne godine, a eksplozivne naprave su korištene u pet slučajeva. U terorističkim napadima izvan granica SAD-a u ovom je razdoblju smrtno stradalo 19 američkih građana (Jensen i Miller 2016: 1).

¹⁰ Bitno je naglasiti da u skupinu „vozila korištenih kao oružje“ ne spadaju vozila u koja su postavljene eksplozivne naprave kao, npr., autobombe.

¹¹ Prema: Global Terrorism Database, <https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=200603030013> (pristupljeno 24. travnja 2017).

TERORISTIČKI AKTI POČINJENI NA TERITORIJU EUROPSKE UNIJE (2000. – 2005.)

Od 2000. do 2005. godine na prostoru Europske unije¹² izvršeno je 615 terorističkih napada. U tim napadima smrtno je stradalo 308 osoba, dok ih je 3337 bilo ranjeno. Najčešći počinitelji napada (u kojima je počinitelj bio poznat ili se sumnja na određenu skupinu) bile su sekularne terorističke skupine iz zapadne Europe, kao što su Baskijska domovina i sloboda (ETA) i Fronta za nacionalno oslobođenje Korzike (FLNC). Dva najteža napada dogodila su se u Madridu 2004. i u Londonu 2005. godine, a počinile su ih islamističke terorističke skupine. Najčešće mete napada bili su poslovni objekti (170), vladini objekti (142), privatne osobe i objekti (137) te policijske mete (79). Oružje koje se najčešće koristilo spada u skupinu eksplozivnih naprava (414), potom slijede zapaljiva oružja¹³ (142) te vatreno oružje (50). Kemijsko oružje je korišteno u šest slučajeva.

KOMPARATIVNA ANALIZA PROTUTERORISTIČKIH STRATEGIJA EU-a I SAD-a

Za potrebe komparativne analize korištena je Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma Sjedinjenih Američkih Država (2006) i Protuteroristička strategija Europske unije (2005). Nastojali smo komparativnom analizom utvrditi sličnosti i razlike u prikazivanju problema terorizma s obje strane Atlantika.

Kao prvo, primijećena je razlika u opisivanju terorizma. U američkoj strategiji koristio se izrazito bogat vokabular u opisivanju terorizma. Terorizam se na više mjesta izjednačava s nasilnim ekstremizmom, fenomenom koji se značajno razlikuje od terorizma. Također, terorizam se dovodi u vezu s totalitarnim ideologijama fašizma i nacizma, te se ustraje na prikazivanju terorizma u terminima ideologije terora, mržnje, opresije i ubojstva. S druge strane, Protuteroristička strategija Europske unije znatno jednostavnije pojmovno određuje terorizam – to je kriminalno djelo koje je rezultat propagiranja određenih ekstremističkih ideologija. Isto tako, važno je istaknuti da EU terorističke napade shvaća kao kriminalne činove, dok SAD iste shvaća kao činove rata. Nadalje, strategije se razlikuju i u prikazu uzroka suvremenog terorizma.

Značajna razlika između ovih dokumenata pronalazi se i u konstrukciji identiteta terorista. U slučaju SAD-a riječ je o potpunom demoniziranju neprijatelja – to su pojedinci i skupine vođene totalitarnom i ubilačkom ideologijom. Konstrukcija

¹² Podaci o terorističkim napadima od 1. siječnja 2000. do 30. travnja 2004. obuhvaćaju događaje u sljedećim državama: Austriji, Belgiji, Danskoj, Finskoj, Francuskoj, Grčkoj, Irskoj, Italiji, Luksemburgu, Nizozemskoj, Njemačkoj, Portugalu, Španjolskoj, Švedskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu. Od 1. svibnja 2004. do 31. prosinca 2005. u pretraživanje su uvrštene i države koje su pristupile Europskoj uniji 1. svibnja 2004.: Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija.

¹³ engl. *incendiary*

identiteta terorista u strategiji se odvija kroz isticanje razlika između vrijednosti koje njeguju „oni“ naspram vrijednosti koje njegujemo „mi“, odnosno američko društvo. U dokumentu Europske unije ne pronalazi se ni jedan slučaj konstrukcije identiteta terorista. Potencijalno najveća razlika između analiziranih strategija odnosi se na prikaz sposobnosti terorista – autorima europske strategije nedostaje imaginativnost koju posjeduju njihovi prekoatlantski partneri. Dok su teroristi koji predstavljaju prijetnju Europskoj uniji sposobni samo komunicirati i planirati u tajnosti, te koriste konvencionalno oružje, teroristi čije je djelovanje usmjereno na SAD imaju namjeru pribavljanja i korištenja oružja za masovno uništavanje te predstavljaju najopasniju suvremenu manifestaciju neprijatelja.

Nadalje, postoji razlika i u prikazivanju terorističke prijetnje. Ta se razlika očituje u isticanju vremenske neposrednosti prijetnje na teritoriju SAD-a, slučaja koji nije moguće adresirati u dokumentu Europske unije. Još jedna razlika između protuterorističkih strategija realizira se u prikazivanju terorističkih akata: u strategiji Europske unije ni na jednom mjestu ne pronalazi se referiranje na terorističke napade, iako je broj uspješnih terorističkih napada (ukupno 615 slučajeva, od kojih su dva izrazito značajna, Madrid 2004. i London 2005. godine) na teritoriju Europske unije skoro šest puta veći od broja uspješnih terorističkih napada na teritoriju SAD-a (ukupno 106 slučajeva). Međutim, u protuterorističkoj strategiji SAD-a na više mjesta pronalazi se referiranje na terorističke napade 11. rujna.

Osim niza razlika u prikazivanju terorizma kao sigurnosnog izazova, moguće je utvrditi i neke sličnosti. Na prvom je mjestu riječ o iskazima kako je suvremeni terorizam obilježen iskorištavanjem islama da bi se opravdalo korištenje nasilja u svrhu ostvarenja političkih ciljeva. Stoga se može zaključiti kako se islamistički terorizam prikazuje kao oblik terorizma koji predstavlja najveću sigurnosnu ugrozu zapadnom društvu. Ovaj zaključak potvrđuju i drugi iskazi o ovom tipu terorizma koji se nalaze u dokumentima. Također je ovim strategijama zajedničko to da autori ističu ranjivost zapadnog društva na terorističke napade, naglašavajući kako upravo društveno uređenje Europske unije i SAD-a stvara uvjete te ranjivosti.

ZAKLJUČAK

Frank Furedi tvrdi da političke elite suvremenih zapadnih društava sigurnosnim diskursom koji on naziva „politikom straha“ (Furedi 2008; 2009) prikazuju terorizam kao najstrašniji fenomen s kakvim svijet dosada nije bio suočen, istovremeno ga predstavljajući kao najveću egzistencijalnu prijetnju suvremenom zapadnom društvu. Kritičkom analizom diskursa temeljnih strateških dokumenata Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država namijenjenih suočavanju s problemom terorizma ispitano je na koji se način konstruirao problem suvremenog terorizma.

Može se zaključiti da se prikaz prijetnje koju terorizam predstavlja zapadnom svijetu (a koji nude analizirani dokumenti) ne temelji na činjenicama, nego na zamišljanju najgorih mogućih ishodišnih scenarija terorističkih napada. Preciznije, radi se o prenaplašavanju „destruktivnih“ učinaka ove vrste djelovanja.

Nadalje, iako se u dokumentima tvrdi da najveća teroristička prijetnja zapadnom društvu proizlazi iz djelovanja islamističkih terorističkih skupina kojima je cilj uništiti način života toga društva, korištenjem *open-source* baze podataka Global Terrorism Database utvrđeno je da najveću terorističku prijetnju na teritoriju Europske unije i SAD-a ne predstavljaju islamističke terorističke skupine, nego skupine koje teže postizanju partikularnih društveno-političkih ciljeva, a potječu iz ovih dvaju entiteta.

Terorizam svakako predstavlja značajan problem suvremenog svijeta, međutim, činjenice pokazuju kako je priroda ovog problema ipak drugačija od one koju, u provođenju politike straha, prikazuju političke elite zapadnog svijeta u svojim strateškim dokumentima.

LITERATURA

- Adler, Emanuel. 1997. Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3): 319–363. <http://www.rochelleterman.com/ir/sites/default/files/adler%201997.pdf>.
- Afrić, Vjekoslav. 2011. Uvod: povijesni razvoj i teorijsko utemeljenje diskurzivne analize. U: *Diskurzivna analiza: kvalitativni pristup u istraživanju medija*, Anči Leburčić i dr. Split: Redak. Str. 11–29.
- Agamben, Giorgio. 2008. *Izvanredno stanje*. Zagreb: Deltakont.
- Berger, Peter L. i Thomas Luckmann. 1991. *The Social Construction of Reality*. London: Penguin Books.
- Bilandžić, Mirko. 2014. *Sjeme zla: uvod u studije terorizma*. Zagreb: Despot infinitus.
- Buzan, Barry, Ole Weaver i Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner.
- Collins, Alan. 2010. Uvod: Što su sigurnosne studije? U: *Suvremene sigurnosne studije*, ur. Alan Collins. Zagreb: Politička kultura. Str. 15–25.
- Durkheim, Emile. 2012. *Sociologija i filozofija*. Zagreb: Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- Durkheim, Emile. 1999. *Pravila sociološke metode*. Zagreb: Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.
- Emmers, Ralf. 2010. Sekuritizacija. U: *Suvremene sigurnosne studije*, ur. Alan Collins. Zagreb: Politička kultura. Str. 133–150.
- The European Union Counter-Terrorism Strategy*. 2005. Brussels: Council of the European Union. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2014469%202005%20REV%204> (pristupljeno 24. siječnja 2017.).
- Fairclough, Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. London – New York: Routledge.

- Furedi, Frank. 2008. *Politika straha: s onu stranu ljevice i desnice*. Zagreb: Antibarbarus.
- Furedi, Frank. 2009. *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Ljevak.
- Global Terrorism Database. <https://www.start.umd.edu/gtd/> (pristupljeno 5. listopada 2017.).
- Hoffman, Bruce. 2006. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Hopf, Ted. 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1): 171–200.
- Jackson, Robert i Georg Sørensen. 2013. *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, Michael i Erin Miller. 2016. American Deaths in Terrorist Attacks, 1995-2015.
- Kolodziej, Edward J. 2011. *Sigurnost i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura.
- Lehmann, Jennifer M. 1993. *Deconstructing Durkheim: A post-post-Structuralist Critique*. London – New York: Routledge.
- McDonald, Matt. 2008. Constructivism. U: *Security Studies: An Introduction*, ur. Paul D. Williams. London – New York: Routledge. Str. 59–72.
- National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). 2016. http://www.start.umd.edu/pubs/START_AmericanTerrorismDeaths_FactSheet_Sept2016.pdf (pristupljeno 12. svibnja 2017.).
- National Strategy for Combating Terrorism*. 2003. Washington: The White House. https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/Counter_Terrorism_Strategy.pdf (pristupljeno 24. siječnja 2017.).
- National Strategy for Combating Terrorism*. 2006. Washington: The White House. <https://www.hsdl.org/?view&did=466588> (pristupljeno 24. siječnja 2017.).
- National Strategy for Counterterrorism*. 2011. Washington: The White House. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf (pristupljeno 24. siječnja 2017.).
- Risse, Thomas. 2004. Social Constructivism and European Integration. U: *European Integration Theory*, ur. Antje Wiener i Thomas Diez. Oxford: Oxford University Press. Str. 159–176.
- Walsh, James P. 2016. Moral panics by design: The case of terrorism. *Current Sociology*, 1-20., <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011392116633257?JournalCode=csia> (pristupljeno 24. lipnja 2017.).
- Wendt, Alexander. 1995. Constructing International Politics. *International Security*, 20(1): 71–81.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

POLITICS OF FEAR AND TERRORISM: COMPARATIVE ANALYSIS OF COUNTERTERRORISM STRATEGIES OF EUROPEAN UNION AND UNITED STATES OF AMERICA

Dujo Šušnjara

SUMMARY

Terrorism has become a cultural symbol of fear in contemporary Western society and therefore a frame of reference for evaluation of any other type of threat to human security. Attempts to universally define terrorism have never been successful because of its situational and pejorative nature and overlap with other forms of political violence (guerilla warfare, insurgency etc.). Consequently, representation of certain phenomena and events as terrorist can be a matter of subjective construction. Therefore, by applying method of critical discourse analysis to counterterrorism strategies of the European Union and the United States of America, it is shown how the fear of terrorism in collective consciousness of Western society is constructed. In addition, comparative analysis method shows similarities and differences in conduction of politics of fear by western political elites. Results of analysis indicate that the representation of terrorist threat to Western society is based not on facts but on imagining worst-case scenarios of terrorist attack.

Keywords: collective consciousness, constructivism, counterterrorism strategy, critical discourse analysis, politics of fear, terrorism.

